

EMLÉKÜLÉSEK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁN

KRUPSZKAJA-CENTENÁRIUM

1969. február 27-én együttes ünnepi ülésen emlékezett meg — születésének századik évfordulója alkalmából — a szocialista neveléstudomány nagy alakjáról, N. K. KRUPSZKAJAról a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága, a Magyar-Szovjet Baráti Társaság, a Nótanács, a Magyar Pedagógiai Társaság és a Magyar Úttörők Szövetsége.

SZARKA JÓZSEF, az Országos Pedagógiai Intézet főigazgatója „*Krupszkaja mai szemmel*” című előadásában hangsúlyozta: a tudományos közvélemény joggal tartja őt a szovjet pedagógia megalapítójának, ezért válhat ez az évforduló a szocialista és az egyetemes neveléstörténet jelentős dátumává.

A marxista pedagógiát MARX, ENGELS és LENIN elvileg megalapozták. A forradalom győzelme után azonban egy felelős gárdának — erre az alapvetésre támaszkodva — meg kellett szerveznie a marxista, pedagógiai gyakorlatot, az iskolák munkájához oktatási anyagokat, nevelési irányelveket kellett kidolgoznia, s a feladatot értő pedagógusokat kellett nevelnie. A marxista pedagógiát mint szakudományt kellett megteremteniük. A világtörténelmi lehetőség kereteit tehát ki kellett tölteni cselekvéssel, mégpedig a forradalom jellegének, a társadalmi változás tartalmának megfelelő pedagógia-praxissal. KRUPSZKAJA nagysága abban van, hogy ennek a munkának — kiváló munkatársaival együtt — a vezetője, ihletője, gondolati forrása volt.

A forradalom szocialista jellegéből, a szocialista humanizmus tartalmából következett, hogy az alapvető pedagógiai feladatot KRUPSZKAJA a világnézeti-politikai elkötelezettség szilárd vázára épített emberi sokoldalúságban látta. Akkor is ezt vallotta, amikor a feltételek e magasrendű cél eléréséhez még siralmasan elmaradtak voltak, s a legközelebbi feladat még az írástudatlanság felszámolása volt.

A szocialista munkaiskola, s ezzel együtt a politechnikai oktatás KRUPSZKAJA egyik pedagógiai vezéreszméje volt. A marxi-lenini gondolat a politechnikai képzésről a személyiségformálás szocialista programjának integráns része, s az emberi sokoldalúság kifejlesztésének fontos eleme. KRUPSZKAJA ezt az elvet sohasem adta fel. Kétségtelen, hogy a szocialista általánosan képző iskola még nem találta meg az elv megvalósításának reális, korszerű, nevelési szempontból leghatékonyabb formáját. Változatlanul nagy és szinte leküzdhetetlen nehézségek mutatkoznak a tanulás és a termelőmunka szerves összekapcsolása lehetőségeinek megteremtésében. KRUPSZKAJA szelleméhez nem leszünk hűtlenek, ha a munkaiskola célját és elvét fel nem adva — a realitások és a valóságos szükségletek talaján kutatjuk a korszerű megoldást olyan korokban, amikor a termelés elméleti igényességének tendenciája erősödik.

Szembetűnő, hogy KRUPSZKAJA az oktatás tartalmi kérdéseivel, a tantervekkel és a tankönyvekkel, de metodikai problémákkal is milyen behatón foglalkozott. Ez a feladat különösen nehéz volt akkor, hiszen a régi, a szigorúan bírált, az elvetett cári iskola helyébe szinte a semmi-
ből kellett előteremteni a szocialista hatalmat kifejező, s azt támogató iskolát. Nagy szerencséje a szovjet nevelésügynek, hogy ezt a munkát egy KRUPSZKAJA-méretű és -tudású egyéniség irányította. Ő akkor már széles horizontú tájékozottsággal rendelkezett. Érthető, hogy a végtelenül reakciós cári iskolával szemben a nyugati progresszív törekvések iránt is vonzódtott, s úgy érezhette, hogy abból is van mit tanulni. Érthető, hogy az útkeresésben, a kísérletezés közepette nem minden sikerült: érthető az is, hogy próbálkoztak olyan dolgokkal, amelyek végül is szervesleg ellenálltak a szovjet valóság lényegének, egyes kezdeményezések az idegen talajban nem bizonyultak életképeseknek. Az útkeresésben voltak nyilvánvaló tévedések is, bár ezeket a tévedéseket ma nem egészen úgy látjuk és nem olyan módon ítéljük meg, mint ahogy a sztálini idők csúcsán tették. Nem véletlen, hogy KRUPSZKAJÁT, és e nemzedék jelentős pedagógus alakjait a XX. Kongresszus után bizonyos mértékig ki kellett emelni a feledésből.

KRUPSZKAJA azonban a szovjet pedagógiának nemcsak megalapítója, hanem — MAKARENKÓVAL együtt — klasszikus tanítómestere is. Az már a dolgok természetéhez tartozik, hogy idő múlásával KRUPSZKAJA gondolataiból, pontosabban a gondolatok konkrét anyagából, a javasolt megoldásokból közvetlenül nem minden használható fel. Mai körülményeink, adottságaink mások. De pedagógiai koncepciójának lényege a szocialista emberrel szemben támasztott igényesség, a nevelési tevékenység elvi alappillérei, a kérdések megközelítésében és megoldásában mutatott tárgyi alaposág és módszertani felkészültség, de mindenképpelt a szocialista társadalmi rendszereknek, mint az emberi kiteljesedés számára történetileg legkedvezőbb környezetnek a védelme, az ebben való hit, s az ennek érdekében végzett fáradhatatlan munka — hosszú időn át KRUPSZKAJA maradandó aktualitásához tartozik.

KÖTE SÁNDOR főiskolai tanár „N. K. Krupszkaja hatása a magyar pedagógiára” című előadásában bemutatta: a magyarra lefordított KRUPSZKAJA-műveket érdeklődéssel fogadták a hazai pedagógusok, mert látták, hogy a szocialista közoktatás megteremtése során a forradalmi nemzeti hagyományok felhasználása mellett szükséges a Szovjetunió tapasztalatainak és eredményeinek ismerete is.

KRUPSZKAJA legjelentősebb írásai magyarul is a pedagógusok rendelkezésére állnak. 1949-ben jelent meg első ízben magyarul nyelvű válogatás KRUPSZKAJA tanulmányaiból, a kötet iránt megnyilvánuló érdeklődést jelzi, hogy 1952-ben új kiadást kellett közzétenni e „Válogatott tanulmányok”-ból. 1955-ben már magyarul olvashattuk KRUPSZKAJÁNAK az úttörőszervezet pedagógiai kérdéseivel foglalkozó írásait is, az „Úttörőkről, iskolásokról” című gyűjteményben. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom negyvenedik évfordulója alkalmából kiadták „Közoktatás és demokrácia” című művét, majd 1962-ben „A szocialista iskoláról” című tanulmánykötetét.

1963-ban látott napvilágot az óvodai nevelés kérdéseivel foglalkozó írásainak magyarul gyűjteménye, 1966-ban „A munkára nevelésről és a politikai képzésről”, 1967-ben pedig „Az iskolai önkormányzatról” című kötete.

KRUPSZKAJA tanítása a szocialista pedagógia aranyalapjához tartozik, s egy elmúlt történeti korszakban felmerült kérdésekre adott válaszainak a ma számára is van értékes mondanivalója.

SZABÓ FERENC, a Magyar Úttörők Szövetségének országos főtáskára előadásában („Krupszkaja és az úttörőmozgalom”) kifejtette, hogy KRUPSZKAJA neve, tevékenysége elválaszthatatlan a Szovjetunió lenini Úttörőszervezetének, és ezzel együtt a szocialista országok gyermekszervezeteinek történetétől.

A gyermekek és serdülők helyzete a szocialista forradalom győzelme után az intervenció és az ellenforradalmi támadás következtében igen nehézé vált. KRUPSZKAJA javaslatára ezért 1922-ben a Komszomol elhatározta, hogy a párt vezetésével szervezetbe tömöríti a gyermekeket, vagyis úttörőszervezetet hoz létre.

Maga az elnevezés kapcsolatban áll magyar forradalmi hagyományainkkal. A magyar Tanácsköztársaság idején alakult ugyanis először a világon „úttörő” névvel kommunista gyermekszervezet. A budapesti MARX KÁROLY-úttörőcsapatot követték a többiek, 1919. július végén 60 úttörőcsapat működött az országban, mintegy nyolcezer taggal. A magyar Tanácsköztársaság úttörőszervezetétől emigráns magyar forradalmárok 1920—21-ben tájékoztatták KRUPSZKAJÁT, s a gyermekeikből alakult úttörőcsapat Moszkvában tovább működött. Feltehető, hogy ez is hozzájárult ahhoz, hogy KRUPSZKAJA úttörő-, azaz pionírszervezet megalakítását javasolta.

A Szovjetunióban a húszas években éles vita folyt a gyermekszervezet irányításáról. Különösen élesen vetődött fel ez a párt XIII. kongresszusán, azon a szekcióülésen, amely az ifjúság kérdéseivel foglalkozott. A jelenlevők egy része azt a véleményt képviselte, hogy az úttörőszervezetnek függetlennek kell lennie a párttól és a Komszomoltól. Ezzel a nézettel nem értett egyet KRUPSZKAJA ugyanúgy, mint a szekcióülésen résztvevő KUN BÉLA és mások sem. A kongresszus elfogadta javaslatukat, hogy a pionírszervezetnek a párt és a Komszomol irányítása alatt kell továbbfejlődnie. Ez a kongresszus és e határozat nagy hatást gyakorolt a pionírmozgalom további fejlődésére a Szovjetunióban.

A gyermekszervezet nem másolhatja az iskolát, hangoztatta KRUPSZKAJA, hanem kiegészíti azt. Véleménye szerint hiba lenne, ha egybeolvadna az iskola és a gyermekmozgalom: az iskola soha nem helyettesítheti az önálló mozgalmat, éppen úgy, mint az iskola munkáját sem végezheti el az úttörőszervezet. De a kettő között szoros kapcsolatnak kell lennie.

KRUPSZKAJA a tőle megszokott szenvedéllyel és energiával védte mindig a gyermekek jogait, képviselte érdekeiket minden ellentétes nézettel és intézkedéssel szemben. Az úttörőszervezet a gyermekek szervezete — hirdette, s minden korban aktuális figyelmeztetése: Ne vegyék el a gyermek jogát a gyermekévek örömeitől!

KRUPSZKAJA írásaiban, előadásában sokoldalúan elemezte az úttörőmozgalom minden lényeges területét, megalapozta pedagógiáját, kidolgozta munkamódszerét. Résztvett a mozga-

lom mindennapi életében, gyermekek ezreivel volt közvetlen kapcsolatban, úttörővezetők egész seregét tanította-nevelte a szocialista gyermekmozgalom számára. Joggal mondhatják; az úttörőmozgalmak történetében KRUPSZKAJA kiemelkedő egyéniség.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG EMLÉKEZETE

A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága — az V. Nevelésügyi Kongresszus keretében — 1969. március 26-án tudományos emlékülést rendezett a Tanácsköztársaság megalakulásának ötvenedik évfordulója alkalmából.

Az ülést ZIBOLEN ENDRE, a MTA Pedagógiai Bizottsága neveléstörténeti albizottságának elnöke nyitotta meg.

KÖTE SÁNDOR főiskolai tanár „A Tanácsköztársaság közoktatása és pedagógiája” című előadásában felvázolta a Tanácsköztársaság közoktatáspolitikai alapelveit. Ismertette azokat az intézkedéseket, amelyeket a világi iskola megteremtése érdekében foganatosítottak: a nevelési-oktatási intézmények állami kezelésbe vételét, az iskolai vallásoktatás megszüntetését, az iskola és az egyház szétválasztását. Az iskolaszervezet reformja azt szolgálta, hogy minden dolgozó számára biztosított legyen a magasabb műveltség megszerzésének lehetősége. Ezért tervezték a tankötelezettség kiterjesztését 18 éves korig. A proletárdiktatúra által tervbe vett iskolarendszer ingyenes, teljesen nyitott, következetesen demokratikus volt. De gondoskodás történt az iskolák oktató-nevelőmunkájának tartalmi korszerűsítéséről is. A pedagógusok rendkívül széles körének bevonásával készült tantervek a munkaiskolával kapcsolatos akkori felfogást igyekeztek érvényre juttatni. A munkaiskoláról folytatott viták is meggyőzően bizonyítják, hogy a Tanácsköztársaság közoktatásának irányítói jól ismerték a polgári pedagógiának a munkaiskolával kapcsolatos különböző elképzeléseit és a szovjet-oroszországi kezdeményezéseket. Munkájuk során ezekre támaszkodtak, de önálló úton jártak, semmiféle irányzatot nem másoltak, a hazai viszonyok és lehetőségek tanulmányozása alapján alakították ki állásfoglalásukat.

VÁG OTTÓ egyetemi adjunktus hozzászólásában („Iskoláskor előtti nevelés a magyar Tanácsköztársaság idején”) azt fejezte, hogy az első magyar proletárállam óvodaugya szerves része volt a közoktatáspolitikának. A gyermekek nevelését társadalmi feladatnak tekintették. Az intézményes iskoláskor előtti nevelés hálózatának fenntartását a proletárállam nem hárította a községekre, hanem maga vállalta, mégpedig szakítva az óvodaugy „jótékonyági” szemléletével. Az intézmény pedagógiai funkciója került előtérbe, a távlati cél a 3—18 éves korig terjedő tankötelezettség keretében megvalósítandó kötelező játékkiskola lett volna. Az óvodai nevelés eszközei az új célrendszernek megfelelő teljes átalakítására a 133 nap alatt nem kerülhetett sor, de megtörtént az új nevelési célokkal legélesebben ellentétes nevelési eszközök kiküszöbölése, és megkezdődött a szocialista nevelés céljait szolgáló új nevelési eszközök meghonosítása.

KELEN JOLÁN rövid felszólalásában visszacmlékezett arra az eszmecserére, amelyre a tanácsköztársasági közoktatásügy vezetői — tengernyi munkájuk-gondjuk közepette is — szakítottak időt. A gyermekvédelem irányítói ugyanis nagy gondot fordítottak a gyermekek foglalkoztatására: többek között meséskönyveket állítottak össze számukra, vándormesélőket indítottak útnak. Kezdetben azonban csak a „reális” meséket, történeteket tartották megfelelőeknek, amelyekből minden mesés elemet kiküszöböltek. BALÁZS BÉLA emelte fel szavát ez ellen, azt hangsúlyozva: a mese, az igazi mese hozzátartozik a gyermek életéhez. A mese a maga csodás, tündéri világával a valóságos életet, az ember világát szimbolizálja, ezért hasznos személyiségformáló, emberalakító hatású, ne fosszuk meg tőlük a proletárgyermekeket sém.

MÉSZÁROS ISTVÁN egyetemi adjunktus a Fejér megyei népiskolai olvasókönyvekről beszélt, amelyeket VELINSZKY LÁSZLÓ vezetésével a megyei Művelődési Bizottság a Tanácsköztársaság rövid ideje alatt állítottatott össze és jelentetett meg a népiskola I—II., III—IV. és V—VI. osztályai számára. Olvasmányaik s a dalok és versek mind a munkásemberről, s a szolgálatában álló földi világról szólnak, a dolgozó emberek testvériségét hirdetik. Gyökeresen új hang ez tankönyveink történetében. Különösen értékes dokumentuma a magyar népoktatás, ugyanakkor a hazai esztétikai nevelés történetének az V—VI. osztályos könyv, elsősorban társadalmi-politikai témájú olvasmányai és a közölt ADY-versek miatt. A fehérvári olvasókönyv az első tankönyv, ahol ADY-versek helyet kapott — kimagasló érdeme ez, amely különösen akkor értékelhető, ha figyelembe vesszük, milyen hosszú idő telt el, amíg ADY egy-egy költeménye később bejutott a HORTHY-korszak iskoláskönyveibe. A következő ADY-verseket közli az olvasókönyv: Magyar jakobinus dala, Magyar fa sorsa, A csillagok csillaga, A Délibáb üzenete, A grófi szérűn, Dózsa György unokája.

VAJÓ PÉTER, a KISZ Központi Bizottságának titkára a haladó középiskolai diákmozgalom kialakulásának és fejlődésének fő vonalait mutatta be „A középiskolai diákmozgalom néhány kérdése a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság idején” című hozzászólásában. A haladó középiskolás diákok már 1918 elejétől követelték, hogy önálló szervezetbe tömörülhes-

senek, iskolai diákönkormányzatot alakíthassanak. Bár a polgári forradalom győzelme után a kultuszminisztérium minden iskolaközi diákszervezkedést megtiltott, ennek ellenére 1918 decemberében megalakult a *Diákszövetség*, kiépült a diákbizalmiak hálózata. Közben a baloldali diákok minden erejükkel önálló szocialista diákszervezet megteremtésén fáradoztak, amely 1919. februárjában tartotta alakuló ülését. A *Szocialista Középiszkolai Diákok Szövetsége* kiáltványt tett közzé, melynek követelése helyesen tükrözték a diákok érdekeit. Bár ez a dokumentum közvetlen politikai célokat nem fogalmazott meg, mégis érdeme, hogy a diákokat közelebb vitte a munkásmozgalomhoz. A Tanácsköztársaság kikiáltása után a szövetség teljesen balra tolódott, s 1919. április 14-én testületileg csatlakozott a KIMSZ-hez. A KIMSZ megtette az első lépéseket az ifjúság szervezeti és politikai egységének megteremtésére, célul tűzte ki a tanulóifjúság politikai nevelését, a társadalmi feladatokban való részvételük biztosítását. A KIMSZ diák-alsztyálynak szervei az iskolai *diákbizottságok* voltak, ezek igen sokoldalú tevékenységet fej-tettek ki a diákélet minden jelentősebb területén. A mai kommunista ifjúsági mozgalom számára sok tanulsággal szolgálhat az első magyar proletárdiktatúra diákmozgalma.

BALÁZS GYÖRGYŰNÉ egyetemi docens hozzászólásában („*Etikai tanulások értelmezése a történelem-oktatás keretében a Tanácsköztársaság dokumentumaiban*”) a proletárdiktatúra idején tevékenykedő középiszkolai történelmi albizottság reformjavaslatain keresztül bemutatta a Tanácsköztársaság történelemtanításának az oktatás céljával és tartalmával kapcsolatos korszakos újításait, s körvonalazta: mennyiben voltak e reformtörékvések folytatói és tovább-fejlesztői a dualista korszak haladó törekvéseinek. A történelmi reformtervek készítői szilárdan vallották a történelem *fejlődésének*, az emberiség kulturális és erkölcsi *emelkedésének* elvét, s magukat a haladó törekvések letéteményeseinek tekintették. Folytatói voltak tehát a történelem erkölcsnemesítő hatásáról vallott hagyományos felfogásnak, azok sorába léptek, akik *a tanulók személyiségét a múlt tanulásaival is igyekeztek etikailag befolyásolni*. Következetes képviselői voltak annak a felfogásnak, amely szerint éppen a történelmi folytonosság érdekében kell a történelem adott szakaszában radikálisan nevelésnek, az elavult meglévővel, az idejétmúlttal; az etikai hagyományok védelme érdekében kell küzdeni a visszahúzó, a bomlasztó tradíciókkal. Ebben látták a közoktatás tervezett átalakításának nagyszerű dialektikáját.

SZÉKELY ENDRÉNYÉ egyetemi docens „*Szakképzés és mérnökképzés a Tanácsköztársaság idején*” címmel részletesen elemezte: a tanácskormány azzal, hogy az ifjúságok nevelési és oktatási ügyeit a közoktatásügyi népbizottság hatáskörébe ualta, megvalósította a haladó tanítás régi követelését: *a közoktatás, az iskolarendszer egységét*. Így érvényesíthetett az a marx-lenini elv, hogy az ifjúságok nevelése és képzése *elsősorban művelődéspolitikai és pedagógiai kérdés*, s csak ezen keresztül termelési-, illetve munkaerőkérdés. A Tanácskormány a munkásság jellegének és fejlődéstendenciáinak megfelelően a népgazdaság távlati fejlesztési terveinek kidolgozásában, valamint konkrét gazdaságpolitikai és egyetem-politikai intézkedései előkészítésében egyaránt elsősorban *a proletárdiktatúrához hű műszaki és gazdasági szakemberekre támaszkodott*. A mérnökképzés szocialista átszervezésének reformterveit a Műgyetem illetékes szakosztályai készítették elő, illetve tárgyalták meg a Közoktatásügyi Népbizottság mérnök-előadója: KÁRMÁN TÓDOR irányításával. Sor került az építés-, a gépészmérnök- és a vegyészmérnök-képzés reformterveinek kidolgozására és megvitatására. A mérnökképzés reformjának ránk-maradt dokumentumaiból olyan *átgondolt tartalmi-tantervi koncepcióra* lehet következtetni, amely a gyakorlatban jól funkcionáló magas elméleti színvonalú mérnöki tudás, mérnöki fel-készültség *célzerű belső struktúráját* tükrözi.

LADÁNYI ANDOR tudományos kutató „*A Tanácsköztársaság felsőoktatási politikájának helye a magyar felsőoktatás történelmében*” című hozzászólásában áttekintette a felsőoktatás törté-netét a dualizmuskori előzményektől, és részletesen ismertette a Tanácsköztársaság felsőoktatási politikájának fő célkitűzéseit. Ezek egyike: a magyar kömmün megszüntette a kizsákmányoló osztályok műveltségi monopóliumát az egyetemekkel kapcsolatosan is, szélesre tárta a felső-oktatási intézmények kapuit a nép előtt. E célkitűzések megvalósításának lényeges elemét jelentette *az egyetemi felvételek demokratizálása*, és a tanulmányok folytatásához szükséges anyagi feltételek biztosítása. Ugyanakkor a Tanácsköztársaság *az oktatás új szellemét* akarta meghonosítani az egyetemen. A tanári kar akkori összetételét figyelembe véve ezt csak jelentős személyi változtatásokkal lehetett megvalósítani. Az ekkor kinevezett új egyetemi tanárok mind kiemelkedő képviselői voltak szaktudományuknak. A Tanácsköztársaság felsőoktatási politikájá-nak középpontjában *a tanulmányi rendszer gyökeres átalakítása* állt. Az ekkor alkotott egyetemi reformterv az addiginál intenzívebb és színvonalasabb szakképzés biztosítását, másrészt a tudomán-yos utánpótlás szervezett nevelését, és a tudományos munka tervszerű fejlesztését egymástól különválasztva kívánta megvalósítani, oly módon, hogy az egyetemen belül tudományos intéze-tek, valamint a szakképzést végző fakultások működjenek, ez utóbbiak munkáját pedig szak-főiskolák egészítsék ki. A felsőoktatás demokratizálása és tanulmányi rendjének átalakítása szükségessé tette az egyetemi intézmények — mindenekelőtt a budapesti tudományegyetem — elavult szervezetének megújítását is.

SÍPOS ISTVÁNNÉ tudományos kutató hozzászólásában a Tanácsköztársaság jelentőségét elemezte a magyarországi pszichológia fejlődésében. Már korábban, 1903-ban létrejött a Gyermektanulmányi Bizottság, NAGY LÁSZLÓ és RANSCHBURG PÁL közös erőfeszítése nyomán, majd 1906-ban megalakult a *Magyar Gyermektanulmányi Társaság*. Az 1913-ban tartott gyermektanulmányi kongresszus mintegy összefoglalása volt azoknak az elveknek és törekvéseknek, amelyek a Társaság munkáját jellemezték. 1917 novemberében került sor az 1918-ra is áthúzódó II. Országos Gyermektanulmányi Tanácskozásra, amely elsősorban a tehetséges és az erkölcsileg züllött gyermekek nevelésével és pályaválasztásával foglalkozott. Az őszirózsás forradalom idején a Társaság képviselői részt vettek az iskolai reformtárgyalásokon, sőt *Közköztartási Reformbizottságot* is alakítottak, amely 1918 decemberétől 1919. áprilisáig egymást követő ülésein vitatta meg NAGY LÁSZLÓnak a magyar közoktatás reformjára vonatkozó tervezetét. A proletárdiktatúra közoktatáspolitikája sokat merített mindezekből a korábbi törekvésekből és munkálatokból, sőt személyi vonatkozásban is méltányolta a Társaság tevékenységét, mégpedig azzal, hogy közoktatásügyi reformmunkálatainak vezetőit és irányítóit javarészt a Társaság soraiból válogatta ki. Igen nagy jelentőségű, hogy a Közköztartásügyi Népbizottság NAGY LÁSZLÓt az általános oktatásügyi osztályban a gyermektanulmányi és a vele kapcsolatos pedagógiai ügyek előadójává nevezte ki. Államosították a *Gyermektanulmányi Múzeumot*, az *Új Iskolát*, s a budapesti egyetemen, ahol ez eddig ismeretlen fogalom volt, *gyermektanulmányi kör* alakult. A Tanácsköztársaság szinte azonnali őszlőnző hatása a pszichológiára azonban nemcsak azáltal következett be, hogy a pszichológia végre *szabad utat, állami támogatást*, széles területen kutatási eredményeit érvényesítő lehetőséget kapott, hanem *az elmélet terén is* azzal, hogy a kutatások számára új szférát teremtett, új távlatokat adott.

Az ülés befejező előadását FÖLDES ÉVA főiskolai tanár, a MTA Pedagógiai Bizottságának elnöke tartotta „*Kulturális forradalom — forradalmi kultúrpolitika a magyar Tanácsköztársaságban*” címmel. Emlékeztetett az Eötvös-féle népoktatási törvényre, amely 1918-ban már fél évszázada érvényben volt, mégis igen kevés valósult meg mindabból, amit Eötvös, a haladó politikus elgondolt és törvénybe foglalt. Az 1868-i törvény először az őszirózsás forradalom talaján nyert reális bázist. De ezzel csak ideig-óráig lehetett beérni, amíg a polgári forradalmat fel nem váltotta a proletárdiktatúra, amely már nem egyszerűen egy népoktatási törvény megvalósítását, hanem *egy egész nép kulturális felemelését* tűzte ki célul. Már az első napokban megindult a népkultúra érdekében legégetőbb és legsürgősebb intézmény: az egységes nyolcosztályú népiskola tervezése és szervezése, ami önmagában is forradalmi tett, a szocialista kultúrforradalom egyik alapköve volt, amelyhez napról napra új alapkö járult, a kultúra összes szintjén és összes területén. A kulturális forradalom tehát, mint *a szocialista átalakulás törvényszerű velejárója* pillanatnyi késedelem nélkül elindult. A korábbi, csak lassú és korlátozott mennyiségű változás a proletariátus hatalomra jutásával minőségi változásba csapott át a kultúra területén is.

Szorosan együtt járt ezzel a hatalomra jutott proletariátusnak az a mindenkori törekvése, amely „a tanult osztály proletárai”, a *tanítók* felszabadítására irányult, akiket a magyar történelemben először a Tanácsköztársaság emelt fel elnyomott helyzetükből. S a tanítás-tanulás ekkori lázában természetesen, hogy elemében volt a kultúrforradalom élcsapata, a pedagógustársadalom legöntudatosabb rétege, amely saját megnövekedett feladatainak teljesítése mellett az új élet építésének szinte minden területén munkát vállalt. A magyarországi eseményeket nyomon követve a nagy francia író, ROMAIN ROLLAND is a magyar tanítók példáját állította a világ haladó pedagógusai elé, hasonló magatartásra buzdítva a világ valamennyi — a haladás érdekeit szolgálni kívánó — szellemi munkását.

A Tanácsköztársaság forradalmi kultúrpolitikájának hatása a határokon túlra is szét sugárzott, és az 1919 utáni évtizedekben is tovább élt az európai haladó baloldali pedagógus-szervezetekben. (Ennek egyik, szövegszerűen eddig ismeretlen dokumentumát is ismertette az előadó: ROMAIN ROLLAND levelét, amelyet 1936. április 10-én írt a csehszlovákiai haladó magyar tanítóknak és vezetőiknek, CZABÁN SAMUNAK és ILKU PÁLNAK.) Ugyanakkor a hazai közoktatási viszonyokat elemezve FÖLDES FERENC szociológiai tanulmányában meggyőző erővel tárta fel, hogy a Tanácsköztársaság időszakának kulturális forradalma után milyen mélyre zuhant ismét kulturális téren is az ellenforradalmi Magyarországon a munkásság és a parasztság. Ezeknek az évtizedeknek a történelme bizonyított: csak ott, azokban az országokban történhetett kulturális téren is valóságos előrelépés, csak ott következett be ezen a téren is forradalmi átalakulás, ahol — mint 1919-ben Magyarországon — *alapvető társadalmi változás* szolgált a kulturális fejlődés bázisul. Mindez arra figyelmeztet: sokat lehet és kell tanulunk forradalmi múltunkból, és ennek tanulságait is felhasználva még többet kell tennünk a jövő érdekében.

MÉSZÁROS ISTVÁN